

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

М. В. Афанасьєва

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО

Навчально-методичний посібник
для здобувачів вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня

Видавництво
«Юридика»
2026

УДК 340.113:81'378(073)
А941

Рецензенти:

Батанов О. В. – провідний науковий співробітник відділу конституційного права та муніципального права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор;

Давидова І. В. – професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор

Рекомендовано до друку рішенням кафедри конституційного права
(протокол № 8 від 23 січня 2026 року),
Навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 06 лютого 2026 року).

Афанасьєва М. В.

А941 Наукові дослідження та академічне письмо : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня / М. В. Афанасьєва ; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса : Видавництво «Юридика», 2026. – 102 с.

ISBN 978-617-8574-89-5

DOI:

Підготовка кваліфікованих науково-педагогічних і наукових кадрів в аспірантурі потребує інтеграції навчання та дослідницької практики, оволодіння сучасними методами академічної комунікації та ефективного застосування інформаційних технологій у науковій діяльності. Важливою складовою є засвоєння методології наукового пізнання, вміння формулювати й обґрунтовувати наукову проблему, обирати методи дослідження, здійснювати аналіз і синтез наукової інформації, аргументувати отримані результати та представляти їх у формі академічних текстів. Посібник призначений для аспірантів, молодих учених та науково-педагогічних працівників, які прагнуть підвищити рівень дослідницької та академічної культури.

УДК 340.113:81'378(073)

Усі права захищені. Жодна частина цієї книги не може бути відтворена, розповсюджена або передана в будь-якій формі чи будь-якими засобами: електронними, механічними, фотокопіювальними, записуючими чи іншими, або збережена в базі даних чи системі пошуку без попереднього письмового дозволу автора.

ISBN 978-617-8263-17-1

© М. В. Афанасьєва, 2026
© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	4
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	7
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ	13
Тема 1. Наукова проблема, дослідницькі питання та гіпотеза: критерії визначення та формулювання	13
Тема 2. Структура, планування та дизайн наукового дослідження	29
Тема 3. Робота з науковими джерелами. Стан дослідження наукової проблеми	38
Тема 4. Збір та аналіз наукових даних. Етика наукових досліджень	55
Тема 5. Типи доказів у наукових дослідженнях. Обґрунтування наукового дослідження	66
Тема 6. Висновки та рекомендації у науковому дослідженні. Наукова новизна дослідження.....	77
Тема 7. Академічне письмо. Редагування та коректура наукових праць	85
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	94
РЕКОМЕНДОВАНИЙ ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ	96
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ	99
ПРО АВТОРА	101

ВСТУП

Сучасний етап розвитку науки характеризується зростанням ролі дослідницької діяльності як ключового чинника інноваційного поступу суспільства. Підготовка аспірантів, як майбутніх науково-педагогічних і наукових кадрів, вимагає не лише опанування фахових знань, а й здобуття компетентностей, пов'язаних із формулюванням наукових проблем, здійсненням повноцінних досліджень та представленням результатів у форматі академічного письма. Навчальна дисципліна «Наукові дослідження та академічне письмо» покликана сформулювати у здобувачів третього рівня вищої освіти комплекс знань та умінь, що поєднує методологічну культуру дослідника та практику академічної комунікації.

Теоретична складова курсу охоплює низку фундаментальних питань, які створюють основу будь-якої наукової діяльності. Передусім це визначення й формулювання наукової проблеми, дослідницьких питань та гіпотез. Не менш суттєвим є оволодіння принципами структурування, планування та дизайну наукового дослідження. Наука не зводиться до накопичення фактів, а передбачає системний підхід, логічну організацію та цілеспрямованість дослідницьких дій.

Важливою складовою підготовки аспіранта є робота з науковими джерелами. Сучасна наукова діяльність неможлива без системного пошуку, критичного аналізу та інтеграції наукових текстів у власне дослідження. Використання бібліографічних і наукометричних ресурсів, володіння інструментами академічних пошукових систем, а також знання вимог академічної доброчесності дозволяють аспіранту коректно визначати стан дослідження наукової проблеми. Це, своєю чергою, дає змогу уникнути дублювання вже існуючих результатів і правильно обґрунтовувати наукову новизну власної роботи.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Навчання на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти спрямоване на становлення науковця як соціально активної, самостійної у творчості та мисленні особистості, яка володіє професійною та соціальною мобільністю, здатна до безперервного саморозвитку, командної взаємодії, самостійного опанування знань і проведення наукових досліджень. Освітній процес на цьому етапі орієнтований не стільки на засвоєння інформації, скільки на формування здатності до комплексного вирішення прикладних завдань, досягнення конкретних результатів та активне залучення аспірантів у творчу діяльність, спрямовану на розв'язання проблем у науковій і практичній площині. Важливим є переосмислення ролі здобувача: від пасивного споживача готових знань він переходить до активного їх користувача і творця, який уміє застосовувати теоретичні положення на практиці, виявляти та формулювати наукові проблеми й аналізувати можливі шляхи їх вирішення.

Підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії здійснюється за очною (денною, вечірньою) та заочною формою навчання. Основними видами навчальних занять в аспірантурі є: лекції, практичні заняття, консультації, а також самостійна робота.

Лекція – це форма організації навчального процесу, спрямована на систематичне та послідовне викладення теоретичного матеріалу, що становить основу певної навчальної дисципліни. Зміст лекції, як правило, інтегрується у загальний курс лекцій, у межах якого розкривається ключова проблематика теми, з урахуванням сучасних наукових підходів, методологічних інновацій та практичних здобутків. Проведення лекцій можливе як у традиційних аудиторіях, так і з використанням онлайн-платформ, що розширює доступ до освітнього контенту та забезпечує інтерактивність.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

ТЕМА 1. НАУКОВА ПРОБЛЕМА, ДОСЛІДНИЦЬКІ ПИТАННЯ ТА ГІПОТЕЗА: КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ФОРМУЛЮВАННЯ

Мета вивчення теми: оволодіти знаннями щодо категорій «наукова проблема», «дослідницьке питання», «гіпотеза», засвоїти принципи їх коректного визначення й формулювання, а також навчитися розрізняти теоретичні та практичні проблеми, встановлювати логічні зв'язки між ними та будувати дослідницький процес на основі чітко сформульованих завдань.

Питання:

1. Тема наукового дослідження: поняття та критерії
2. Наукова проблема: вимоги до формулювання
3. Формулювання дослідницького питання
4. Наукова гіпотеза: сутність та критерії
5. Взаємозв'язок наукової проблеми, дослідницьких питань і гіпотези

Теоретичний мінімум

1. Тема наукового дослідження: поняття та критерії

Вибір теми наукового дослідження є вихідним і важливим етапом організації наукової діяльності, що значною мірою визначає результативність дослідницького процесу. Коректно сформульована тема забезпечує логічну послідовність дослідження та створює підґрунтя для отримання результатів, які мають як наукову, так і практичну цінність.

Формулюючи тему, необхідно враховувати низку критеріїв, серед яких: узгодженість із науковими інтересами та фаховою підготовкою здобувача; теоретична і практична значущість дослідження; доступність емпіричних даних, джерел та необхідних

ТЕМА 2. СТРУКТУРА, ПЛАНУВАННЯ ТА ДИЗАЙН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета вивчення теми: формування системного розуміння принципів побудови, організації та логічної структури наукового дослідження. Особлива увага приділяється опануванню методів планування дослідницького процесу, визначенню його етапів, а також розробленню ефективного дизайну дослідження відповідно до поставлених наукових завдань.

Питання:

1. Структура наукового дослідження
2. Дизайн наукового дослідження
3. Планування наукового дослідження

Теоретичний мінімум

1. Структура наукового дослідження

Структура – це логічно впорядкована система взаємопов'язаних елементів наукової роботи, яка забезпечує послідовність, аргументованість і цілісність дослідницького процесу. У юридичній науці чітка структура має особливе значення, оскільки правові дослідження потребують високого рівня логічної точності, системності та доказовості.

Структура, наприклад, дисертаційного дослідження визначена Вимогам до оформлення дисертації, що затверджені наказом Міністерства освіти і науки України 12 січня 2017 року № 40. Дисертація повинна мати такі основні структурні елементи: титульний аркуш; анотація; зміст; перелік умовних позначень (за необхідності); основна частина; список використаних джерел; додатки. Основна частина дисертації має містити: вступ; розділи дисертації; висновки [8].

Структура наукової статті визначається насамперед вимогами конкретного наукового журналу, у якому планується її публікація.

ТЕМА 3. РОБОТА З НАУКОВИМИ ДЖЕРЕЛАМИ. СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ

Мета вивчення теми: формування системного розуміння наукових джерел, їх видів і ролі в дослідженні, розвитку навичок ефективного пошуку, критичного оцінювання, коректної інтеграції та цитування джерел, а також аналізу стану дослідження наукової проблеми.

Питання:

1. Поняття та типи наукових джерел
2. Пошук та оцінювання наукових джерел
3. Інтеграція наукових джерел
4. Стан дослідження наукової проблеми

Теоретичний мінімум

1. Поняття та типи наукових джерел

Для аспірантів наукові (академічні) джерела є не просто допоміжним матеріалом, а фундаментом дослідницької діяльності та наукової аргументації. Такі джерела створюються фахівцями з відповідною академічною кваліфікацією, ґрунтуються на емпіричних даних або теоретичному аналізі та відображають актуальний стан наукового знання у певній галузі. Їх використання є обов'язковою вимогою до дисертаційних досліджень і наукових публікацій, оскільки саме через них забезпечується наукова новизна, доказовість і верифікованість результатів.

Аспірант повинен володіти розвиненими навичками роботи з науковими джерелами, зокрема вміти розрізняти первинні та вторинні джерела, теоретичні й емпіричні праці, рецензовані статті, монографії, оглядові дослідження та методологічні публікації. Не менш важливим є вміння здійснювати систематичний пошук літератури з використанням міжнародних наукометричних баз даних, оцінювати релевантність джерел до теми дослідження, їх наукову достовірність, методологічну обґрунтованість і цитованість.

ТЕМА 4. ЗБІР ТА АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДАНИХ. ЕТИКА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мета вивчення теми: розвиток здатності обґрунтовано застосовувати методи отримання наукової інформації, використовувати якісні й кількісні методи її аналізу та забезпечувати достовірність і об'єктивність результатів; усвідомлення необхідності дотримання етичних стандартів наукової діяльності.

Питання:

1. Методи збору наукових даних
2. Методу аналізу наукових даних
3. Етика наукових досліджень

Теоретичний мінімум

1. Методи збору наукових даних

Методи дослідження – це специфічні процедури збору та аналізу даних. Плануючи методи, вам потрібно прийняти два ключові рішення. Спочатку визначьтеся, як ви збиратимете дані, а потім вирішіть, як ви будете їх аналізувати.

Ваші методи збору залежать від того, який тип даних вам потрібен для відповіді на ваше дослідницьке питання: первинні чи вторинні; якісні чи кількісні дані; описові чи експериментальні.

Данні, які ви використовуєте у дослідженні, поділяються на первинні та вторинні. Первинні дані – це інформація, яку дослідник отримує безпосередньо в процесі проведення власного дослідження для вирішення конкретного наукового завдання. У юридичних дослідженнях до таких даних можуть належати результати опитувань (суддів, адвокатів, виборців тощо), матеріали інтерв'ю з учасниками правових процесів, спостереження за діяльністю органів публічної влади, результати аналізу конкретних правових кейсів тощо. Джерелами первинних даних виступають учасники правових відносин, інституції, документи,

ТЕМА 5. ТИПИ ДОКАЗІВ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ. ОБҐРУНТУВАННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета вивчення теми: формування наукових компетентностей щодо обґрунтування дослідницьких рішень, побудови логічно послідовної та доказової наукової аргументації; розвиток умінь аналізувати та використовувати різні типи доказів у наукових дослідженнях, забезпечуючи їх належну наукову обґрунтованість, достовірність і переконливість.

Питання:

1. Типи доказів у наукових дослідженнях
2. Синтез доказів у наукових дослідженнях
3. Наукова аргументація: визначення та функціональне призначення
4. Побудова наукової аргументації

Теоретичний мінімум

1. Типи доказів у наукових дослідженнях

У наукових дослідженнях застосовуються різні типи доказів: фактичні дані, статистика, нормативні положення, судова практика, визначення термінів, наукові та експертні думки.

Факти – це об'єктивно підтверджені відомості про реальні події, явища, стани, процеси або рішення, які можна емпірично перевірити, зафіксувати й обґрунтувати. Їх можна підтвердити за допомогою документів, спостережень чи аналізу даних.

Факти становлять основу доказового мислення та є вихідним матеріалом для формування обґрунтованих висновків. Вони не залежать від суб'єктивних оцінок чи припущень. На фактах вибудовується наукова аргументація, логічне обґрунтування позиції та перевірка достовірності тверджень.

Статистика – це кількісні дані, зібрані, систематизовані та проаналізовані для вивчення певних явищ або процесів. В академічних

ТЕМА 6. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ У НАУКОВОМУ ДОСЛІДЖЕННІ. НАУКОВА НОВИЗНА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета вивчення теми: формування у здобувачів наукового ступеня цілісного розуміння ролі підсумкових елементів наукового дослідження, зокрема висновків і рекомендацій, у забезпеченні його логічної завершеності та практичної спрямованості. Важливим завданням є засвоєння підходів до визначення теоретичної й практичної значущості отриманих результатів, а також критеріїв їх наукової новизни. Окрема увага приділяється типовим помилкам у формулюванні новизни та способам їх уникнення для підвищення якості наукових робіт.

Питання:

1. Висновки та рекомендації у науковому дослідженні
2. Теоретична та практична значущість результатів
3. Наукова новизна дослідження: види та типові помилки у визначенні

Теоретичний мінімум

1. Висновки та рекомендації у науковому дослідженні

Висновок наукового дослідження є завершальною частиною роботи, у якій узагальнюються основні результати та формулюється підсумкова дослідницька позиція автора. Його метою є логічне підбиття підсумків проведеного аналізу та представлення ключових результатів, що впливають із дослідження.

У висновках доцільно коротко повернутися до наукової проблеми, сформульованої на початку роботи, показати, яким чином проведене дослідження сприяло її розв'язанню, а також узагальнити основні аргументи та результати аналізу. Крім того, у цій частині формулюються найважливіші наукові висновки, які впливають із дослідження, а за потреби – практичні пропозиції або рекомендації.

ТЕМА 7. АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО. РЕДАГУВАННЯ ТА КОРЕКТУРА НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Мета вивчення теми: розвиток навичок академічного письма, дотримання наукового стилю, логічної лаконічності викладу, а також опанування методів редагування й коректури текстів для забезпечення їхньої наукової якості та відповідності академічним стандартам.

Питання:

1. Академічне письмо: мова та стиль наукових праць.
2. Лаконічність академічного письма.
3. Редагування та коректура наукових праць.

Теоретичний мінімум

1. Академічне письмо: мова та стиль наукових праць

Академічне письмо – це формальний стиль наукової комунікації, який використовується в університетському середовищі та наукових публікаціях. У такому стилі створюються наукові статті, монографії, дисертації, аналітичні есе та інші види дослідницьких робіт. Основною метою академічного письма є чітке, логічне й обґрунтоване представлення результатів наукового дослідження, аргументів та висновків автора.

Більшість академічних праць ґрунтується на низці ключових принципів, які забезпечують зрозумілість, наукову обґрунтованість і достовірність викладу.

Одним із фундаментальних принципів є неупередженість. Академічний текст повинен базуватися на об'єктивному аналізі фактів і доказів, а не на особистих припущеннях чи суб'єктивних оцінках автора. Усі твердження мають підтверджуватися відповідними джерелами або результатами дослідження. Важливим елементом наукової доброчесності є коректне й точне представлення позицій інших дослідників, а також чесне висвітлення методології та обмежень власного дослідження.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jeong J.-S., Kwon Y.-J. Definition of Scientific Hypothesis: A Generalization or a Causal Explanation? // Journal of the Korean Association for Science Education. 2006. Vol. 26, № 5. P. 637–645. URL: https://www.researchgate.net/publication/264132247_Definition_of_Scientific_Hypothesis_A_Generalization_or_a_Causal_Explanation
2. Ratan S. K., Anand T., Ratan J. Formulation of Research Question – Stepwise Approach // Journal of Indian Association of Pediatric Surgeons. 2019. Vol. 24, № 1. P. 15–20. DOI: 10.4103/jiaps.JIAPS_76_18
3. Snyder H. Literature Review as a Research Methodology: An Overview and Guidelines // Journal of Business Research. 2019. Vol. 104. P. 333–339. DOI: 10.1016/j.jbusres.2019.07.039. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296319304564>
4. University of Connecticut Library. Scientific Research and Communication – Primary and Secondary Sources. URL: <https://guides.lib.uconn.edu/c.php?g=1067492&p=8331550> (date of access: 19.05.2026).
5. Wisenthige K. Research Design // Social Research Methodology and Publishing Results / ed. by C. A. Saliya. Hershey, PA : IGI Global, 2023. P. 74–93. DOI: 10.4018/978-1-6684-6859-3.ch006
6. Основи наукових досліджень : навчальний посібник О. М. Сінчук, Т. М. Берідзе, М. Л. Барановська та ін. – Кривий Ріг ; Київ, 2022. – 198 с. <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/7575ee8e-0172-497d-9902-2e0b284e870b/content>
7. Романюк Р. Голова ЦБК Олег Діденко: Повоєнні вибори не місце для експериментів. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2025/03/31/7505271/>
8. Вимоги до оформлення дисертації затверджено Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Тема наукового дослідження: поняття та критерії.
2. Наукова проблема: вимоги до формулювання.
3. Формулювання дослідницького питання.
4. Наукова гіпотеза: сутність та критерії.
5. Взаємозв'язок наукової проблеми, дослідницьких питань і гіпотези.
6. Структура наукового дослідження.
7. Дизайн наукового дослідження.
8. Теоретичні та емпіричні дослідження: співвідношення та особливості.
9. Планування наукового дослідження.
10. Поняття та типи наукових джерел.
11. Пошук та оцінювання наукових джерел.
12. Інтеграція наукових джерел.
13. Первинні та вторинні наукові джерела.
14. Стан дослідження наукової проблеми.
15. Методи збору наукових даних.
16. Методу аналізу наукових даних.
17. Етика наукових досліджень.
18. Типи доказів у наукових дослідженнях.
19. Оцінювання достовірності та належності наукових доказів.
20. Синтез доказів у наукових дослідженнях.
21. Наукова аргументація: визначення та функціональне призначення.
22. Побудова наукової аргументації.
23. Контраргументи у науковому дослідженні: побудова та значення.
24. Висновки та рекомендації у науковому дослідженні.
25. Наукові рекомендації: поняття та практичне значення.

ПРО АВТОРА

Афанасьєва Мар'яна Володимирівна – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, адвокат. Має 20 років адвокатської практики, 22 роки педагогічної діяльності та 26 років наукової роботи.

Автор понад 150 наукових праць із проблем конституційного права, виборчого права, правосуддя, цифровізації публічної влади та сучасних викликів розвитку демократичної держави.

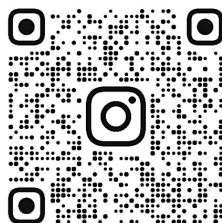
Підготувала 10 докторів філософії (кандидатів юридичних наук) у галузі права.

Є членом Науково-консультаційної ради Конституційного Суду України, редакційних колегій наукових юридичних видань та спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій.

Здійснює експертну діяльність з питань конституційного, виборчого права, брала участь у підготовці наукових висновків і експертних матеріалів для органів державної влади України, Конституційного Суду України, Верховної Ради України, а також міжнародних проєктів Ради Європи та Університету м. Грац (Австрія).

Поєднує наукову, викладацьку та адвокатську діяльність, досліджуючи актуальні проблеми розвитку конституціоналізму, демократичних інститутів, верховенства права, виборчих процесів, цифрової трансформації держави та захисту прав людини.

Знайти в соціальних мережах:

@LEGAL_ARGUMENT

Наукове видання

Афанасьєва Мар'яна Володимирівна

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО

Навчально-методичний посібник
для здобувачів вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня

Технічний редактор	<i>О. Гринюк</i>
Дизайн обкладинки	<i>А. Демська</i>
Верстання	<i>А. Фоменко</i>

Підписано до друку 11.02.2026 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Arial. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 5,93. Наклад 300. Замовлення № 018-0326.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7653 від
18.08.2022 р.